

ЯНУАРИ

Йордан Радичков

ПЪРВА КАРТИНА

Ханче. Ангел забърсва масите. Влиза Сусо с малък пъстър кафез. В кафеза е затворен пъстър кълвач.

СУСО. Добро утро, Ангеле!

АНГЕЛ. Добро утро, Исусе! Оживяхме ли тая нощ?

СУСО. Оживяхме, Ангеле! Цяла нощ съм поддържал печката, един кубик дърва изгорих, и пак беше студено. Къде се случихме да се пръкнем в тоя пусти северозапад, а не се пръкнахме в югозапад някъде, в по-топло място? Чу ли как гърмеше церовата гора в Керкезкото?

АНГЕЛ. Чух! Това не е за първи път. Всяка година, щом дойде Голям Сечко, тая гора се цепи от горе до долу. Нали е церак. Като погледнеш цера, уж е яко дърво, а на студ не може да издържи. Дъбът по издържа.

СУСО (*съблича шубата си и я окачва на окачалката*). Малък му на цера коефициента, затова. Във войниклъка кога служих, при един поход през зимата на всички войници, дето бяха с малък коефициент, им измръзнаха нозете. На Крум Иванов, и на него му измръзнаха нозете, щото и той имаше нисък коефициент, за една бройка само дето не пропадна и не го пратиха в трудовите, ами влезе в пехотата.

АНГЕЛ. Крум Иванов е маломерен човек.

СУСО. Па маломерен е. (*Оставя кафеза с кълвача на най-крайната маса.*) Я налей една греяна ракия да се стопля, Ангеле! (*Отива да седне край печката.*) И налей още една греяна за моя човек там, на масата. (*Сочи масата с кафеза.*)

АНГЕЛ. Мигар клюводървец пие ракия, Исусе! (*Налива ракия на Сусо.*)

СУСО. Не пие, но моя пие. Налей му!

Пауза.

Сусо гледа кафеза с кълвача, Ангел гледа Сусо, показва, че нещо в главата му хлопа, и отнася една ракия на масата при кафеза.

СУСО. Наздраве! (*Кълвачът се обажда от кафеза с "Крррррр!"*)

АНГЕЛ. Това пиле много се въди в Берковица. Там климата ли дето е мек, та дето имат много черница ли, не знам, но сума нещо е. Само че те не му викат клюводървец, ами му викат кълвач. Щото кълве.

СУСО. Вярно е, че клюве, ама клюве само дърво. Затова е клюводървец. Ако си забелязал как си прави гнездо в черницата и ако погледнеш отблизо, че помислиш, че е въртял дървото с бургия. А пък той с никаква бургия не е въртял, ами с една проста клювница дълбае дупката донякъде право, после възвива надолу, има цял лакът, и чак там, долу, прави гнездо и мъти малките си. Една проста клювница има само, а като погледнеш, опасна работа. Да се спазариш с хора от промкомбината да ти направят такава дупка в черницата, няма да могат да я направят, щото промкомбинатът няма такива криви бургии, а клюводървеца я прави само с клювницата. Затова на него му казват клюводървец. Налей ни още по една чаша.

АНГЕЛ. Ракията е изпита! Клюводървецът вътре в кафеза, а ракията изпита!

СУСО (*въодушевено*). А ти как мислиш?

Докато Ангел отнася нова ракия на масата при кафеза с кълвача и нова ракия на Сусо, Сусо си барабани небрежно с пръсти по масата и свирука с уста, но свирнята му не се чува, чува се сам» духането. (*Обръща се към кафеза.*) Наздраве! (*Откъм кафеза се чува "Кррррр!"*) Ангеле, кой е направил рано тая сутрин пъртина, гледам, шейна е минала по пътя.

АНГЕЛ. Петър Моторов замина за града.

СУСО. Толкова рано из тия преспи без пъртина! Вълци ще го изядат по пътя!

АНГЕЛ. И аз това му викам: къде си хукнал толкова рано с тая шейна, Петре, я виж какви вълчи преспи са ни затрупали, що не чакаш да мине трактора с ремаркетото, да направи пъртина, па тогава върви! А той ми вика, че аз докато чакам трактора с ремаркетото, ще ида до града и ще се върна. Я какви коне имам, като хали са!

СУСО. Вярно, че са му яки конете!

АНГЕЛ. Конце яки, шейна здрава, па и Петър Моторов се увил в една голяма шуба и една карабина турил в шейната, въоръжил се, значи, до зъби за всякакъв случай.

СУСО. Той добре се е сетил да се въоръжи, щото, като навоят януарските преспи, каква ли не езическа гад не се юрва от горите към селата и покрай пъртините. Клечи и дебне нещо да мине. Да ти кажа ли, Ангеле, зиме всичко гледа да е по-близо покрай човека, звяр ли е, грип ли е, дух ли е, все се навърта покрай човека. А човека тогава покрай какво да се навърта?

От кафеза кълвачът се обажда със своето "Крррррр!" Влиза Велико, загулен с ямурлук. Велико кихва.

АНГЕЛ. Наздраве!

ВЕЛИКО. Добро утро, добро утро! Много рано си я застъпил греяната, Сусе!

СУСО. А, рано! В Рабиша вече пеят!

ВЕЛИКО. Дай на мене една греяна, Ангеле. Пусто, не що ме кърши, ама не знам настинка ли е, грип ли е.

СУСО. Сега докторите всичко го минават за грип.

Ангел носи ракията на Велико. Велико сядва край печката, като маха сгмо гуглата на ямурлука. Под гуглата се вижда триъгълен женски плетен шал, с който е увил главата си.

СУСО. Ангеле, виж, ако моя човек е допил раknята, налей му още една.

АНГЕЛ. Изпита е.

СУСО. Тогава налей му!

Велико гледа озадачено ту Сусо, ту Ангел, ту кафеза с кълвача.

ВЕЛИКО. Наздраве! (*Кълвачът се обажда с "Кррррр-рр!"*) Твой ли е клюводървеца?

СУСО. Мой.

ВЕЛИКО. Лани и аз хванах веднъж клюводървец в една дупка, ама избяга. И добре, че избяга, щото четох после във вестника, че птиците разнасяли всякакви болести.

СУСО. А, птиците! Болестите хората ги разнасят!

ВЕЛИКО. И аз така мисля. По телевизията един доктор говори за грипа, всичко знае за грипа, откъде иде, как се размножава и прочие, само не знае как се лекува. Същия тоя доктор разправяше по телевизията, че най-много се прифаща, кога човек общува. (*Киха.*)

СУСО. Като общуваш, кихай сега!

ВЕЛИКО. Добре, ама аз не съм общувал. Ни съм общувал, ни нищо, а трети ден се съсипвам от кихане и каквото лекарство да вземам, не помага. Едно време това не го е имало.

АНГЕЛ. Едно време болестите били по-свирепи. Че чума, че холера, че сипаница!

ВЕЛИКО. Опекунинът на баща ми умря на сто и четири години, от него съм слушал как чумата ги прогонила по горите. Ама цели села се вдигат и отиват по горите, да се крият от нея, опекунинът на баща ми, и той се вдига да се крие в Керкезката гора. Добре, но чумата, като не намира никого в селото, тръгва и тя през Керкезката гора и почва да вика: Иване, ей, Иване, не се крий, обади се, щото те виждам! Ако Иван повярва или се изплаши, излиза иззад дървото, дето се крие, и чумата веднага го тръшва, казваше опекунинът на баща ми. Кой бил по гявол и си трае зад дървото, оцелял, който бил по-глупав, чумата го помита. Сега грипа не те вика, ами влиза

направо в къщата ти, без да го забележиш, като айдук се вмъква. Човекът се изгяволи, болестите - два пъти повече се изгяволиха.

СУСО. Вярно е, че се изгяволиха. Аз помня, кога свинската болест ходеше нощем по улиците и ревеше, щото я беше страх от кучетата. Кучетата лаят и я прогонват към Рабиша, а сега свинската болест кучетата не могат да я изплашат, изнамерила е с какво да ги надхитри. Шапът по добитъка, и той се изхитри, навсякъде сме натуряли бариери против шапа, обаче той минава и през бариерите.

АНГЕЛ. Сега болестите станаха невидими. Едно време бяха видими, както си вървиш из пътя и може да срещнеш болест. Ти за тоя грип що не вземеш аспирин? Сега много го препоръчват.

ВЕЛИКО. Пих аспирин, не помага, файда никаква няма от него. Доктора, дето говори по телевизията, също каза, че няма лекарство за грипа. Иначе всичко знаят за него, само лекарство не знаят. *(Киха.)*

Влиза Исай със списание под мишница. Щом влиза, кълвачът се обажда: "Крррр!", Исай съблича шубата си, окачва я на окачалката, взема пътем една ракия от тезгяха и размахвайки списанието във въздуха, отива към печката.

ИСАЙ. Снощи до първи петли седях, но тая кръстословица я реших цялата, и отвесно, и водоравно. На едно място като се закучи, не ще и не ще, та трябваше да ходя при агронома за справка. После едно водоравно - дебело желязно тенеке - как ли не опитвах, не ще и не ще. Бре винкел турях, бре чембер, ако буквите стигат, то пък на отвесно не уйдисва, и бях вече се отказал. Жената по едно време се обажда. Ти, вика, вместо над тая пуста кръстословица да седиш, да беше седнал да нарониш едно тенеке кукуруз, че няма ярма за добитъка. Гледам празното тенеке в стаята, мисля си, другари, от какво прочие е направено тенекето и изведнъж се подсещам, че е направено от ламарина. Гледам в кръстословицата, ламарината ляга идеално, значи, както водоравно, тъй и на отвесните думи, дето я пресичат. Да ти се намира някоя кръстословица, Ангеле?

СУСО. Още не е дошла пощата.

ИСАЙ. Нещо става с тая поща. Втора седмица не пращат "Паралели", а аз много го харесвам това "Паралели". И "Вечерни новини" харесвам, там кръстословиците им по един декар големи. Има да попълваш, значи, докато ти падне капата. Въобще наздравичката ви на всички! Чий е клюводървеца?

СУСО. Мой е!

ИСАЙ. Що ще тука в кръчмата?

СУСО. Остави го, нека си стои там. Както казваш въобще, той не иска ни хляб, ни вода.

АНГЕЛ. Ракия иска.

ИСАЙ. Хайде де!

АНГЕЛ. Истина ти казвам!

ИСАЙ. Не съм виждал клюводървец да пие ракия.

СУСО. Поръчай му, и ще видиш.

ИСАЙ. Добре, занеси му да видя!

Ангел отнася нова ракия на масата при кълвача и взема празното шише.

СУСО. Кажи му наздраве!

ИСАЙ. Наздраве!

Клюводървецът се обажда от кафеза: "Кррррр!"

ИСАЙ. Бре!

СУСО. Бре, я! Да не мислиш, че само ти си имаш кръстословица! Аз също си имам, а и всеки човек си има, само Велико, дето си няма кръстословица, за това пък го кази грип.

ВЕЛИКО. Кази ме, майка му стара!

ИСАЙ. Грипа много се разпространи, другари. От Нова година насам три или четири пъти го срещам по кръстословиците. Викам си, щом и по кръстословиците тръгна тоя грип, значи, много нещо се е навъдил, особено по градовете. Тука, в нашия северозапад, обаче още не се е разпространил.

АНГЕЛ. По градовете всичко се въди в повече.

ИСАЙ. И инфаркта се навъди по кръстословиците. Яд също много се навъди. Щом прочета гняв с две букви, веднага пиша яд и винаги излиза вярно. От години почти нямаше болести по кръстословиците, имаше повече планини, повече реки и морета. От кръстословиците съм изучил всичките планини, като почнеш от Хималаите и свършиш с Кордилерите. Само че Кордилерите тъй и не ги разбрах как трябва да се пишат. Едни ги дават като Кордилери, други ги дават като Кордилиери. Писах до вестниците да се уточнят как точно да ги дават в кръстословиците, но вестниците изглежда, че не се уточниха, и сума време си вървя по старому - ту Кордилери, ту Кордилиери. То е като Исус, родителите му го кръстили Исус, а ние му викаме ту Исус, ту Сусо.

ВЕЛИКО (*кихва*). Е, не е чак толкова важно дали така, или така. Няма да ги купуваш тия Кордилери!

ИСАЙ. Няма да ги купувам, но когато не ти излезе една буква, цялата кръстословица се преобръща нагоре с краката.

Сусо отива до кафеза на кълвача, почуква капака с пръсти и се връща пак при печката.

ИСАЙ. Миналия или по-миналия месец една кръстословица ме травмизира. Всичко й беше наред, само една дума не отиваше, и то защо?

Пауза.

ВСИЧКИ. Защо?

ИСАЙ. От неграмотност. Ние имаме, значи, другари, тука кърската работа и се травмизираме, бърхаме се из горите и подир добитъка и като видиш пемперуга, си мислиш, че това е пемперуга, а пък то не е пемперуга!

ВСИЧКИ. Защо?

ИСАЙ. Защото е пемперуга. Аз пиша пемперуга, кръстословицата се обърква и все една буква излиза в повече. Така може цял ден да се търкаляш като жироскоп през кръстословицата, без доникъде да достигнеш. Ходих в Берковица за варен бук, Торлак да ми прави каче, питах чиновниците там дали са решили кръстословицата, те прочие я решили и ми показаха грешката. Чиновниците ми обърнаха внимание, че народа може да вика пемперуга, но когато опре работата до кръстословицата, то е пемперуга.

СУСО. Ами! Който и да попиташ, ще ти каже, че е пемперуга, и няма защо да се търкаляш като жироскоп, както сам забелязваш.

ИСАЙ. На пръв поглед е така, но ако се задълбочиш, ще видиш, че не е така. Ти може да си мислиш сега, че като си хванал клюводървец, то това е клюводървец. В кръстословицата клюводървеца ще се превърне в кълвач.

АНГЕЛ. В Берковица му викат кълвач. Това пиле много го има там.

ИСАЙ. Разбира се, че е кълвач. Иначе къде може да сместиш в кръстословицата един лакът дума: Клю-во-дър-вец!

СУСО. Ти, ако искаш да знаеш, Исае, гражданите за тях си ги правят тия кръстословици, а ние само си блъскаме главите по тях и се травмизираме, както сам забелязваш. Ами я ако вземем ние да направиме кръстословици и ги дадем на гражданята да ги решават! Наopak ще се преобърнат и пак не могат да ги решат! На гражданята семката им от село, но са си забравили семката и говорът им затова е станал друг. Да взема аз да набъркам в кръстословицата клюводръвци, клюводръвки, папуняци, тенци. А кажи сега, какво е тенец? (*Кълвачът се обажда от кафеза.*)

ИСАЙ. Ами тенец!

АНГЕЛ. В Берковица на тенеца викат вампир.

ВЕЛИКО. В Рабиша му казват таласъм.

СУСО. А в съседното село му казват плътеник. Ние пък викаме тенец. Тури го тенеца в кръстословицата и дай на гражданята да си блъскат главите. Ще има да гадаят!

АНГЕЛ. Сусо, не си прав ти! Гражданята са по-интелигентни, учен народ е събран там, то и приказката му по-учена, по-питомна, не е като нашата, дива.

СУСО. Те като донесат някоя питомна дума, и тя плъпва като грип из село.

ВЕЛИКО. Вярно е, че като грип!

СУСО. Хората един по един се вдигат от селата, кой отива при сина си в града, който при дъщеря си, а те не му викат на това изселване, а викат миграция. Че каква миграция е това, Крумовото! Крум Иванов просто си вдигна багажа, и една каруца зеле с багажа, и отиде при сина си в Берковица, щото човека си направил апартамент в блок, а те му викат миграция. Много дума надойде от града и вдига прахоляк по селата, а нашите думи не могат да идат в града, да вдигнат и те малко прахоляк. На това отгоре и ти си седнал да се травмиши и да разбереш тенекето ламарина ли е или не, а на мене не ми даваш право да накарам гражданята да си блъскат главите, за да разберат ключодървеца кълвач ли е, или кълвача е ключодървец! Дай ми две ракии, Ангеле!... Гражданина обича да си блъска главата, обича да спори и прочие. Вижте вестниците, сума време вече спорят със софийската община пчелата домашно животно ли е, или не е домашно животно. Общината казва, че е домашно животно и че не може да се развъжда в София, щото ще хапе народа, а вестниците казват, че не е домашно животно и че може да се развъжда.

Сусо се премества от печката, за да седне на масата с кафеза. Ангел отнася две ракии и взема празните шишета. Сусо чуква, шишетата на масата и пие. Кълвачът се обажда от кафеза. Влизат Торлак и Лазар. Лазар носи вълчи клюси и плетен кош: с четири крака. В коша кукурига петел. Кошът е затъкнат и от двете страни, това е капан за лисици. Лазар оставя коша до вратата, двамата започват да се събличат. Петелът кукурига.

ЛАЗАР. Стига кукурига! Сега намери да кукуригаш! Защо не кукурига нощес, да вкараш лисица в кошлето, ами мълчиш като глухоням, а сега си седнал да кукуригаш!

ТОРЛАК. Ти нали ми каза, че вътре в кошлето има лисица.

ЛАЗАР. Питаш ме има ли лисица, казах ти, че има, само че е в гората. Направих капан, заложих го снощи в Керкезката гора, там е пълно с лисици, ама петела не кукурига.

АНГЕЛ. Много студено беше нощеска, Лазаре, в тоя студ на петела му е било само до кукуригане!

СУСО. Студено беше, цяла нощ се чуваше как церовата гора гърми от студ.

ЛАЗАР. И аз чувах, нали цяла нощ съм се ослушвал да чуя ще пропее ли петела, а той не пропя нито веднъж. Като отивам сутринта за капана, видях дирите на една лисица, обикаляла е около кошлето, ама не е посмяла да влезе в него. И много вълк е преминал нощес през Керкезкото, да ви кажа ли, цяла пъртина са направили, и дирята на дива свиня видях.

ВЕЛИКО (*кихва*). Дива свиня има там. Лани там утрепаха дива свиня, сто и четиресе кила излезе.

Лазар и Торлак застават прави около печката. Ангел им донася ракия.

ИСАЙ. Торлак, това каче да знаеш, че не държи добре. Варен бук чак от Берковица ти донесох, ама не ще да държи добре, едната дъга все подпиква.

ТОРЛАК. Не може да е от дъгите, дъгите бяха хубави, но папура не беше много добър, тоя папур не закъсва добре. Ще сменим папура.

ИСАЙ. Не е от папура, изглежда, че едната дъга има дамар.

ВЕЛИКО. Аз патих с такова буре три години, сума вино съсипах. Отвън дъгата изглежда здрава, а отвътре - гнила. И дето викаш ти, подпиква.

ТОРЛАК. Ще оправим качето, нали затова сме майстори. Ние, Торлаците, ако чакаме само на ново, трябва да мреме от глад. Добре, че има и какво да се ремонтира. Да е кошле, да мине и без ремонт, а то буре!

ЛАЗАР. Ами, без ремонт! Лани един лесигер го беше натрошил със зъби, та само ребрата му стърчеха. Всичко съм плел.

СУСО. Лазаре, много ли са големи преспите по Керкезкото? Трябва да карам шума за овцете, имам листник в Керкезката гора, па никаква пъртина няма още.

ЛАЗАР. Преспи големи, пъртина няма; само една шейна е минала рано-рано, но не през Керкезкото, а за града.

АНГЕЛ. Туй е Петър Моторов. Още на разсъмване замина.

ТОРЛАК. Не го ли е страх от вълци? Нощес чух да воят вълци.

АНГЕЛ. Ами, вълци! Той се беше въоръжил до зъби, конете му като хали, къде ще го стигнат вълци!

ТОРЛАК. Много обичам зиме, кога ни затрупат преспите, да си имам брашно вкъщи, да съм заклал свинята и едно буре вино да дреме в мазето.

ВСИЧКИ. Е, е, кой не обича това!

ТОРЛАК. И да седя в стаята, да гледам как навън вали сняг или вие виелица, печката бумти, в долапа на печката цвърти свинско. От едната страна свинското, от другата страна жената, от трета страна бялото котле с вино. Към кое ти кеф, към това можеш да посегнеш.

ЛАЗАР. И към кое посягаш?

ТОРЛАК. Посягам към свинското и към виното, а жената си я имам за спокойствие и за резерва.

ИСАЙ. И аз обичам зиме, кога навън е студено, а вкъщи е топло. Никаква работа навън, сядай спокойно и решавай кръстословици. Само че пощата не е много редовна в такова време, нередовно носи кръстословиците.

ТОРЛАК. Ако не друго, Исае, ти поне с име се сподоби с тия кръстословици. Целият северозапад те знае сега като Кръстословицата.

ИСАЙ. Човек никога не знае с какво ще се прочуе. Сусо е хванал клюводървец, иска да се прочуе с него.

СУСО. Ще се прочуя! (*Клюводървецът се обажда от кафеза.*)

ЛАЗАР. Торлак, ти обичаш повече около печката, около виното и около жената да се навърташ, а пък щом натрупа сняг, на мен пъпа ми хвърлен вече извън село. Вървиш из полето, газиш сняг до пояс, влезеш в гората, гората цялата в сняг, и тя до гърди потънала като тебе. Чисто и светло навсякъде. Фазан преминал, турил кръстачки в снега, яребици разровили, да търсят зелено жито, пиле повървяло малко и изведнъж изчезнало, значи хвъркнало е. Заяк поиграл, да се стопли, тук кривнал, там кривнал, повъртял се на колело и го виждаш как изведнъж е драснал. Чудиш се защо е драснал, но като минеш още няколко крачки, отбелязваш, че лисица се е примъкнала и го е шпионира. В гората винаги някой някого шпионира. Вълци преминали по-натам като сватбари, широка пъртина оставили. Ако човек има очи и чете, всичко може да разчете зиме, щото по снега всичко записано, все едно че Крум Иванов е водил протоколна книга. Досуц като в протокол е всичко, и запетайка турена, къде трябва, и точка турена, къде трябва, а Крум Иванов ни точка туря, ни запетайка!

Петелът кукурига в кошето. Вратата се отваря и вътре се втурва Софрона, боса, облечена само по риза.

СОФРОНА. Живи да сте, скрийте ме някъде, ох, горката аз! Моя се прибра пак пийнал от казанджийницата, извади нож като сабя дълъг и иска да ме коли! Ох, ох!

Всички се струпват около жената, всички я гледат с мерак и всички възкликват.

АНГЕЛ. Как така ще те коли!

ИСАЙ. Такава невеста коли ли се!

СОФРОНА. Ох, горката аз!

СУСО. Ами, коли се!

ВЕЛИКО. Това да не е кокошка, че да я колиш! (*Кихва.*)

ТОРЛАК. Не бой се, невесто!

СОФРОНА. Ох, ох!

ЛАЗАР. Ангеле, скрий невестата вътре, ако дойде обесника й, ние ще се разправяме! Недей въздиша, невесто!

СОФРОНА. Бог да ви поживи! Ох, горката, ах!

Ангел извежда жената.

ИСАЙ. Хубава жена, вместо да я обходи отвесно ох, и водоравно ах, като кръстословица, той вади нож!

СУСО. То че трябва да им се взема по малко страха, трябва, щото всички си въртят опашките!

ЛАЗАР. На нея сега ѝ е времето да върти опашка. Жената на младини ако не е въртиопашка, на стари години ли да почне да си върти опашката!

ВЕЛИКО. На младото всичко му върви. И да си позавърти опашката, прилича му.

ТОРЛАК. Да имам аз такава жена в къщата си, признавам, че първо към нея ще посягам, па чак после към виното и към свинското.

Влиза Ангел, минава край масата, дето беше кафезът с кълвача. Кафезът го няма. Ангел удря с длан по масата.

АНГЕЛ. Исусе, няма го клюводървеца!

СУСО (спокойно, без да се обръща). Отишъл си е.

ВСИЧКИ. Как така!

СУСО. Пи греяна ракия и си отиде!

Вратата се отваря и се затваря. Тя ще извърши това бавно и със скърцане. Петелът кукурига в кошлето. Чуват се силно стъпки по снега. Стъпките отминават. Всички мъже се споглеждат, само Сусо седи гърбом край печката. Той пляска с ръце и си потрива ръцете.

Отново се чуват стъпки по снега, снегът скърца все по-остро и по-остро, вратата се откρηва леко, със скърцане, мъжете отстъпват бавно назад. Гърбом, защото отваря вратата с гърба си, влиза пощенски раздавач.

ПОЩЕНСКИЯТ РАЗДАВАЧ. Пощааа!

Пощенският раздавач оставя голяма чанта на масата, дето преди беше кафезът с кълвача.

АНГЕЛ. Ти ли си бил!

ПОЩЕНСКИЯТ РАЗДАВАЧ. Ами кой друг да е?

АНГЕЛ. Нещо стана тука, вратата сама се отвори и сама се затвори.

ПОЩЕНСКИЯТ РАЗДАВАЧ. И?

АНГЕЛ. И никой не влезе.

ИСАЙ. Това е било от вятъра. Вятъра я отвори и вятъра я затвори. Има ли поща?

ПОЩЕНСКИЯТ РАЗДАВАЧ. Поща само да искате!... Кореспонденция всякаква, брайно, писма и повиквателни, най-различни известия и съобщения, строго

поверителна кореспонденция, парични записи, телеграми, въздушна поща, дааа, трябва просто да литнеш, за да пренесеш всичко това по най-въздушен начин.

Той полита около печката и между масите, качва се на една маса, имитирайки самолет.

ИСАЙ. Разбрахме това, хайде приземявай се!

ПОЩЕНСКИЯТ РАЗДАВАЧ. Мигар е само това, брайно! Ами писма от окръга, писма от София, кореспонденция от други държави, на други езици написана, кое от писмата адресирано грамотно, кое подателят го писал с краката си, и всичката тая хипотеза, брайно, ти трябва да я разчиташ, за да иде по принадлежност до адресанта, щото, ако не я разчетеш, няма тя да иде по принадлежност до адресанта. *(Пауза.)* Лани в курса за квалификация нашият лектор ни приведе пример със старата поща, от турско време. Тогава едно писмо върви по цели седмици, не, по цели месеци и както си върви, пропада вдън земя. Конска поща, малограмотен народ, никаква конституция. А ето сега е съвсем друго, казваше същият този лектор, и той и без да го каже, то се знае, че е съвсем друго, щото нищо не може да се изгуби. По-скоро човек ще се изгуби в тоя наш северозапад, отколкото писмо да се изгуби, защото писмото е минало под клеймо.

ТОРЛАК. Ние може да не сме минали под клеймо, но не се губиме така лесно. Нашите торлаци накъде ли не ги е носил вятъра и никой не се изгуби.

ИСАЙ. Мигар само вие? И ние не сме се губили?

СУСО. Дето вика Исай, ние може като жироскопи да се търкаляме цял живот, и пак няма да се изгубим!

ВЕЛИКО. Добиче да се изгуби, да, ама човек да се изгуби!

ПОЩЕНСКИЯТ РАЗДАВАЧ. Примерно казвам! А освен по принадлежност писмото трябва да пристигне навреме, защото, ако закъснее, може да се окаже фатално. Ти трябва да си осторожен и стоически, както казваше лектора лани, да пренасяш тежестта на цялата поща. Добри новини, лоши новини, бързи съобщения, паравион, брайно *(имитира с ръце летене, повдига се във въздуха и кръжи над главите на другите)*, клевета или донос, анонимни писма, пълни с обиди и клеветничества, ругатни и подлост - никой не знае какво има под клеймото, каква хипотеза, ти всичко това си длъжен да го доставиш по принадлежност и бързо, защото подир бърза помощ и противопожарната служба ние заемаме третото място по важност, а ако погледнеш, може и второ място да заемем, че и първо даже, щото в тия преспи ни бърза помощ може да мине, ни пожарна команда, обаче пощата минава и няма за нея преграда. Вали, вее, пощата си е поща, тя пред нищо не се спира! Сега с тия преспи вие тука сте хванати във вълчи капан и ако не е пощата, никаква връзка няма да имате със света, нито пък света ще има някаква връзка с вас. Това лани аз го приведох за пример в курсовете за квалификация, моите колеги и те приведоха подобни хипотези и попитахме лектора като как да постъпваме и той ни каза тогава: "Ще постъпвате по същия начин!" И за анонимните писма питахме, да ги доставяме ли, защото анонимните съдържат главно анонимна клевета, а държавната поща не трябва да пренася клеветата, но лектора каза, че тайната на кореспонденцията е неприкосновена и че трябва да се доставя. Тайната от самата конституция е гарантирана! *(Приземява се. Пауза.)* А освен това, брайно...

ИСАЙ. Добре, де, брайно! Всичко това ние го разбрахме, само че не разбрахме носиш ли ни писма и вестници.

ПОЩЕНСКИЯТ РАЗДАВАЧ. Може ли поща без писма и без вестници! Нека се стопля малко, ще ви дам и писмата, и вестниците. Всичко ще си иде по принадлежност до адресанта, щото всичко е минало под клеймо и него самата конституция го закриля.

СУСО. Свраката и клюводървеца не закриля! Тях никой не ги закриля, а напротив, и пак се въдят!

Пощенският раздавач отива към чантата с писмата, разтваря я, през това време се дочува звъненето на конски звънчета, скърцане на шейна, конско пръхтене. Звънчетата приближават, цвилят коне.

АНГЕЛ. Това май че е Петър Моторов. Кога отиде и кога се връща!

ПОЩЕНСКИЯТ РАЗДАВАЧ. Петър Моторов не че ми е тъст, да го хваля, но има коне, дето никъде в Берковско не се срещат.

АНГЕЛ. Че са му яки конете, яки са, ама не вярвам чак толкова бързо да иде с тях до града и да се върне!

Звънчетата и шейната вече приближават, почти ще влязат в кръчмата. Шейната спира внезапно, чува се силно конско цвилене. Мъжете са обърнати към вратата, чакат вратата да се отвори. Конете продължават да цвият тревожно, вратата не се отваря. Ангел минава напред, отваря вратата, гледа през нея, обръща се назад към мъжете.

АНГЕЛ. Шейната е празна.

Конете цвият.

ПОЩЕНСКИЯТ РАЗДАВАЧ. Празна ли! Да не се е случило нещо с тъста ми?

АНГЕЛ. Шубата му е в шейната.

Пощенският раздавач излиза. Мъжете приближават до вратата, гледат навън, край печката остава само Велико, който киха. Пощенският раздавач се връща.

ПОЩЕНСКИЯТ РАЗДАВАЧ. Нещо е станало.

ЛАЗАР. Какво има?

ПОЩЕНСКИЯТ РАЗДАВАЧ. В шейната е шубата на тъста ми, карабината и един вълк.

ВСИЧКИ. Амiiiiii!

ЛАЗАР. Как вълк!

ПОЩЕНСКИЯТ РАЗДАВАЧ. Вълк, вълк!

Всички излизат навън, в кръчмата остава само Велико.

ВЕЛИКО. Един вълк, една шуба и една карабина! Най-добре е зиме човек да се навърта около къщата си!

Отвън се чуват гласове.

ЛАЗАР. Дай отсам, отсам!

ИСАЙ. Чакай, че коня ми отхапа ръкава!

ТОРЛАК. Недей се вря в него, мини от другата страна!

АНГЕЛ. Исусе, дръж за опашката!

СУСО. Ей, полека с пушката, вижте да не е пълна! (*Щрака желяза.*)

ПОЩЕНСКИЯТ РАЗДАВАЧ. Пълна е, само един патрон е изстрелян.

АНГЕЛ. В гърдите ли е ударен?

ЛАЗАР. Не, в плешката!

АНГЕЛ. Носете го, аз ще взема шубата!

Велико отива да държи вратата отворена. Мъжете влизат, като внасят вълка, карабината и шубата на Петър Моторов. Петелът почва да кукурига.

ЛАЗАР. Стига кукурига! Цяла нощ мълчиш като глухоням, една лисица не можа да вкараш в капана, а сега, щом видя вълк, кукуригаш! (*Ритва кошлето.*)

Мъжете изправят вълка на четири крака.

ВЕЛИКО. Голям вълк! Я как стои на четири крака, като жив!

ЛАЗАР. Вкочанил се е от студа.

ВЕЛИКО. Петър Моторов го е застрелял!

АНГЕЛ. Петър Моторов го е застрелял, а Петър Моторов го няма.

ПОЩЕНСКИЯТ РАЗДАВАЧ. Нещо лошо се е случило. Може крак да си е пребил, недай, боже, да се е наранил при стрелбата.

СУСО. Не се е наранил! Иначе как ще качи вълка в шейната!

ИСАЙ. За мене това е мистификация! Карабината му тука, шубата му тука, и вълка тука, а човека го няма!

ТОРЛАК. Конете са много изплашени! Не е лошо да се види какво е станало с Петър Моторов.

ИСАЙ. Конете са подивели. Единият кон ми отхапа ръкава чак до лакътя. *(Той показва докъде е отхапан ръкавът.)*

ВЕЛИКО. Ти се благодари, че не е докопал месо. Кон хапе по-лошо от куче.

Исай мери колко стъпки е дълъг вълкът.

ИСАЙ. Тоя вълк е дълъг пет стъпки и више. Голям вълк!

СУСО. Сигурно е единак.

ЛАЗАР. Не ми изглежда на единак. Единаците са още по-големи. Това е вълк от глутница, тая сутрин аз им видях пъртината в Керкезкото.

ТОРЛАК. Да не би Петър Моторов да е нападен от глутница?

ПОЩЕНСКИЯТ РАЗДАВАЧ. Аз ще отида да видя каква е тая хипотеза. Дано само не се е случило най-лошото!

Той се загръща в шубата на Петър Моторов, шубата е огромна, човекът изчезва в нея. Другите му помагат да се загръне хубаво, подават му карабината. Пощенският раздавач проверява патроните.

ПОЩЕНСКИЯТ РАЗДАВАЧ. Четири патрона има в карабината. Тъстът ми един куршум само е изстрелял и е убил вълка.

ВЕЛИКО. Ти карай внимателно!

СУСО. Оглеждай се!

ЛАЗАР. Ако усетиш, че конете почнат да пръхтят, спирай! Конят отдалеко помирисва вълка.

ИСАЙ. За всеки случай пушката нека ти бъде готова.

ТОРЛАК. Ако те срещнат вълци, спри и тогава се прицелвай, иначе няма да улучиш!

ЛАЗАР. Мери се във водача. Когато водача падне, глутницата се разпръсва.

АНГЕЛ. Карай спокойно и не мисли за най-лошото. Пъртината сега е хубава, два пъти по нея е минала шейната.

ПОЩЕНСКИЯТ РАЗДАВАЧ. Аз ще вървя, а вие тука се оправяйте с пощата, гледайте всичко да иде по принадлежност.

АНГЕЛ. Ти върви, пощата лесно ще я оправим, всичко ще иде по принадлежност.

Всички излизат да изпратят пощенския раздавач. Вътре остава само Велико. Той обикаля около вълка, киха. Мери го колко педи е дълъг, колко педи е висок, клати глава и цъка с език. Чува се конско цвилене, скърцане на плазове, подканяме "Дий! Дий!", звънчетата започват да пеят равномерно. Мъжете влизат отново в кръчмата, всички стоят неподвижно загледани във вълка, само Сусо се облича при закачалката. Пиринчените звънчета и конското цвилене заглъхват постепенно.

ЛАЗАР. Сусо, за къде се застыга?

СУСО. Ще отида да доведа клюводървеца.

Сусо излиза, вратата бавно и със скърцане се затваря подире му. Скърцането е остро, носи тревожност в себе си.

ИСАЙ. Да е лете и да сме слънчасали всичките, разбирам, ама сега е януари месец, студено е и не мога да разбера какво става около нас. Нито водоравно, като го погледна, нито отвесно - мога да разбера!

ЛАЗАР. Ще разбереме, Исайко, не бързай! Ангеле, налей по една гореща ракия за всички и виж каква поща има в чантата. Докато прегледаме пощата, раздавача ще се върне с шейната. Петър Моторов не е игла, за да изчезне в преспите. Каквото и да се е случило, раздавача ще го натовари в шейната и ще го докара дотука като пощенска пратка.

Всички сядат в дъга около вълка, поразместили са така масите, че вълкът е в центъра. Ангел налива ракия на всички. Исай става и тръгва към чантата с пощата.

ВТОРА КАРТИНА

Исай отива към чантата с пощата.

ИСАЙ. Ангеле, за тебе "Работническо дело". *(Дава му вестника.)* За мене "Паралели", "Космос" май че и днес няма! *(Рови в чантата.)* Няма, няма. А, ето един "Отечествен фронт".

ЛАЗАР. "Кооперативно село" няма ли?

ИСАЙ. Ето ти го "Кооперативното село", и за Сусо има, ама Сусо го няма.

ВЕЛИКО. Сусо отиде за ключодървеца. Моя вестник няма ли го?

ИСАЙ. Тука има нещо на руло навито, май че е за тебе. За тебе е, за тебе! *(Дава му вестника.)* Торлак, за тебе пък има анонимно писмо.

ТОРЛАК. Как анонимно писмо!

ИСАЙ. Ами така пише: "Анонимно писмо до Торлаците".

ТОРЛАК. Някой клиент сигурно пише. Само че що ще пише анонимно писмо, и то до всички Торлаци?

ЛАЗАР. Знае се защо! Анонимно писмо се пише, когато искаш да напсуваш някого или да му подлееш вода. Ако си излъгал някого с лоша каца или буре, човекът има право да те напсува поне анонимно, и тебе, и цялата ти фамилия.

АНГЕЛ. Да видиме какво казват вестниците!

ВЕЛИКО. Те все едно и също казват, само че го пишат различно.

Всички разтварят вестниците, както са в полукръг около вълка, и започват да четат. Торлак отива встрани и напред, сяда на един стол и започва да разпечатва писмото, за да го прочете. Вратата се отваря със скърцане и вътре влиза Сусо с кафеза и кълвача.

Сусо оставя кафеза с птицата на предишното място, съблича се. взема вестник от масата и почва и той да чете. Докато четат, някой попоглежда във вестника на съседа си, да види какво точно чете съседът му, и пак се зачита в своя вестник. Но понеже любопитството надделява, в края на четенето всеки държи вестника разтворен пред себе си, не чете в него, а чете във вестника на съседа. Съседът пък от своя страна чете вестника на човека до себе си. Откъм кафеза се обажда кълвачът със своето "Крррр!" и тогава всеки читател се съсредоточава в своя вестник.

ЛАЗАР. Тука пише, че в Унгария са се появили седемдесет хиляди бесни лисици. Всички ловни дружини са извикани на всеоръжие. Бесни лисици са се появили също така и в Южна Словакия, и там властите вземат необходимите мерки. *(Всички се струпват над вестника на Лазар.)* Бяс е забелязан по домашните котки и кучета.

ВЕЛИКО. Това в моя вестник го няма, но пък пише, че в Словакия селянин хванал пиян вълк. *(Всички се струпват над вестника на Велико. Велико кихва.)* Той варил контрабандно ракия, както и ние варим контрабандно, и я скрил в нивата си... Ама че глупав човек, намерил къде да я скрие... Вълкът разровил около дамаджаната, преобърнал я ипил, сигурно е помислил, че ракията е вода. Кога селянинът отива да си види ракията, вижда, че всичко разлято и посред разлятото лежи пиян вълк. Връзва вълка и го отнася в селото. Властите му дали награда за вълка двеста крони, а му турили глоба за ракията триста крони. Тц, тц, тц!

ИСАЙ. В "Паралели" пише, че един англичанин *(Всички се струпват при него.)* отглежда лисиче в птичата си ферма и то не закача пилетата. Как ще ги закача, вика "Паралели", кога всеки ден англичанинът дава на лисичето по едно варено пиле.

ВЕЛИКО. Евтино ще му излезе!... Какво пишат за пчелата?

Влиза Исус.

ЛАЗАР. А, Исусе, къде е клюводървеца?

СУСО. Ей го!

ЛАЗАР. Ангеле, налей му да видиме как ще пие!... За пчелата пак същото пишат, че не била домашно животно и че може да се развъжда в София, а не напротив, както смята общината, че е домашно животно и че в София не трябва да се развъждат домашни животни.

Всички отново са вторачени в своите вестници. Исай е извадил молив, решава кръстословица. Торлак е седнал встрани, продължава да чете своето анонимно писмо.

ИСАЙ. Ципокрило насекомо?

СУСО. Пемперуга.

ИСАЙ. Не е пемперуга, с три букви е.

АНГЕЛ. Щом е с три букви, пемперуга няма да се хване.

ИСАЙ. Оса е. Водоравно е оса, а отвесно е Оседа. По-нататък: телефонен повик. Това го зная - ало. Тия кръстословаджии, във всяка втора кръстословица турят телефонен повик. Отвесно ще да е Адис Абеба, но по-нататък ще се закучи.

ВЕЛИКО. Да не е грип? Нали казваше, че много грип имало по кръстословиците.

ИСАЙ. Не е грип, ами е просякът от Илиада. *(Всички го поглеждат.)* Кой беше просякът от Илиада? *(Всички забиват носове във вестниците.)* Просякът от Илиада... просякът от Илиада... ептен се закучи, майка му стара!

ЛАЗАР. Ангеле, нали щеше да даваш ракия на клюводървеца?

АНГЕЛ. Сега, сега. *(Отнася ракия на масата.)*

Хората огъват вестниците, всички гледат към кафеза с кълвача. Но те не могат да видят как ще изпие ракията, защото в този миг вратата се разтваря с трясък и вътре нахлува въоръжен с голям нож Гаврил. Той намотава огромно цветно кълбо с прежда. Изважда ножа от ножницата, завърта го във въздуха над главата си и пак го туря в ножницата. Продължава да намотава кълбото.

ЛАЗАР. Изведнъж Радецки пристигна с гръм! Заповядай, Гавриле, какво влетя с това шарено кълбо като кълбовидна светкавица?

[ГАВРИЛ. Не ща да заповядам! (*Ритва кошлето до вратата.*) Тука ли е обесницата?

АНГЕЛ. Коя обесница?

ГАВРИЛ. Жена ми. (*Изважда наполовина ножа от капията и го връща обратно. Вика.*) Софроно! Софроно!

АНГЕЛ. Никаква жена не е идвала.

ГАВРИЛ. Идвала е!

АНГЕЛ. Не е, питай хората, те цяла сутрин са тука. Един вълк само докара шейната на Петър Моторов, но Петър Моторов го няма, та пощенецът отиде да види какво се е случило. Ей го вълка.

ВСИЧКИ. Не е, не е, Софрона не е идвала.

ЛАЗАР. Само тоя вълк дето дойде!

ГАВРИЛ (*ритва вълка*). Не ме интересува вълка. А моята обесница се е скрила тука, по преждата я разбрах аз. Като тръгнах по преждата, право тук ме доведе. Вие я криете, а нямате право, щото аз съм й сайбията и каквото ми е кеф, това ще правя с нея, мога да я варя, мога да я пека, мога на кръст да я разпъвам, това си е моя работа. Аз съм й господарят, тя трябва това да го знае и ще я заколям тука като пиле пред очите на цялото село. (*Той изважда ножа.*) Веднъж само да река така и главата й ще хвъркне като на пиле.

Гаврил показва как ще сече през кюнците на печката и пресича кюнците на две. Кюнците се търкулват из кръчмата.

ГАВРИЛ. Е, те това е! (*Туря ножа в ножницата.*)

АНГЕЛ. Така ли се съсипва обществено имущество!

ГАВРИЛ. А, имущество! Кюнци!

ТОРЛАК. По-спокойно, Гавриле!

СУСО. Това е обществено място!

ИСАЙ. По-добре седни, пий една ракия, успокой се, па ще намерим жената!

Мъжете се нареждат в редица, препредават чаша от ръка на ръка до Гаврил.

ВСИЧКИ. Пийни, Гавриле, и недей така говори за твойта жена!

Мъжете почват да турят кюнците, като кихат всичките от дима. Криво-ляво турят кюнците, отупват се от саждите. Нареждат се, връщат обратно от ръка на ръка празната чаша, после тя тръгва пълна към Гаврил.

ЛАЗАР. Гледай какво направи, събори кюнците, ще се издушиме от пушек, докато ги туриме. И за какво ти е всичко това?

ГАВРИЛ. Аз си знам!

ВЕЛИКО. Седни де, тъкмо сме се зачели във вестниците, светът пълен с какви ли не събития, а ти си се хванал за твойта жена, като че ще изчезне някъде. Ей го на, Петър Моторов ни хвърли в такава загадка, а както виждаш, ние не вадиме ножове и не препираме като тебе срещу загадката, ами чакаме спокойно да се върне раздавачът с шейната. Седни, успокой се и си пийни!

ВСИЧКИ. Пийни си, Гавриле, пийни!

ГАВРИЛ. Няма да сядам и ще препирам! Моята кучка безподобна ще я изровя от земята (*изважда отново ножа*) и с един удар главата ѝ ще се търкулне като кратуна, за да помни кога си е въртяла опашката на всички страни и е разлайвала селските кучета. Мене ми въртиопашка не трябва, решил съм го веднъж завинаги, раз, значи, изведнъж, и толкоз! Баташко клане ще правя, туй да го знаете!

Гаврил замахва с ножа и за втори път отсича кюнците. Кюнците падат по пода.

ЛАЗАР. Щур човек!

АНГЕЛ. Дайте да изнесем печката навън, тоя човек ще съсипе кюнците. Ние само му ги редиме и той само ги сече с ножа! Нека му мине вихрушката, па пак ще я внесем вътре. То се одими, нищо се не вижда!

Всички с изключение на Гаврил изнасят печката и кюнците навън. Връщат се. Докато излизат и влизат, Гаврил ту изважда ножа от ножницата, ту пак го връща в ножницата или намотава огромното кълбо с прежда и обикаля кръчмата.

СУСО. Гавриле, не си прав, съседи сме, утре ще срамуваш, че си подозирал жена си и че си вдигал нож да я колиш! Културен човек си, със значка на ревера, ще срамуваш утре! (*Взема му кълбото с преждата и почва да го намотава.*)

ГАВРИЛ. Няма да срамувам!

ЛАЗАР. Ще срамуваш! (*Взема кълбото с преждата и започва да го намотава.*) Наричаш я тука пред всички безподобна и не знам кво си! Такава преподобна жена имаш...

ВСИЧКИ. Преподобна!

ЛАЗАР. Преподобна жена, а я наричаш въртиопашка и безподобна!

ГАВРИЛ. Въртиопашка е! *(Изважда и скрива ножа.)*

ИСАЙ *(взема кълбото с преждата)*. Аз това съм го срещал в кръстословица: "унизително състояние, в което м.ъжът подозира жена си". И знаете ли как се нарича това? Ревност се нарича. Ти напразно ревнуваш, Гавриле, Софрона не е жена, дето трябва да се ревнува!

ГАВРИЛ. Ами, ще ревнувам! Ще ѝ режа главата и хич няма да я ревнувам! Тука няма какво да се ревнува!

ТОРЛАК. Гавриле, аз съм по-стар човек, ще ме слушаш и ще ревнуваш!

Всички обграждат Гаврил в кръг.

ВЕЛИКО. Най-добре е да се прибереш сега вкъщи и да се наспиш, щото не си се наспал, а кога човек не си отспи, целият свят му изглежда крив, камо ли пък да не гледа накриво жена си и да не иска да я ревнува. *(Взема кълбото с преждата.)*

СУСО. Ние сме си отспали, па пак си гледаме накриво жените и ги ревнуваме, какво остава, ако не си си отспал!

ГАВРИЛ. Не ща да ревнувам, ще сека! Баташко клане ще направя!

АНГЕЛ. Ти си прав, Сусо, че ги гледаме накриво и ги ревнуваме, ама нашите много устати, а Гавриловата е тиха женица. Такава хрисима женица като Софрона къде ще намериш! Тя е по-хрисима от буболечката сече баба дръвца.

ИСАЙ. И хрисима, и тиха. Аз на моята все за пример я давам, я викам, виж Софрона, каква хрисима и кротка жена е, на мравката път не минава. И не че е тука Гаврил, да я хваля, то си е самата истина. *(Взема кълбото от Велико.)*

ЛАЗАР. Истина е, разбира се. Ти, Гавриле, не си никак прав, дето виниш жена си, че е била въртиопашка, и не искаш да я ревнуваш. Кой ще ти закачи на тебе жената?

ТОРЛАК. Ами, ще закачи! Не го ли виждаш ти какво е смотано и спечено, човек няма и да го погледне, ако го срещне на пътя, а ти викаш въртоопашка!

ИСАЙ. Виж, ако кажеш, че зоотехниката си върти опашката на всички страни, то е друга работа. Ама зоотехниката минижуп, полата ѝ, значи, една педя дълга, крака отпала като тезгяха дълги, въобще всичко, каквото има, му навънка. Да е такваз жена ти, имаш право да я бърхтеш, че понякога и нож да ѝ извадиш. А то на такава жена как ще вадиш нож! *(Хвърля преждата в ръцете му.)*

СУСО. Все едно на умряло куче да вадиш нож!

ГАВРИЛ. Ще вадя! *(Изважда ножа, разблъсква хората около себе си, тръгва към вратата, където е скрита жена му, защото натам го води цветната нишка от*

кълбото.) Ще вадя и ще сека, нишката ми сочи верния път. Тука ще легне обесницата, от мене съсечена, да запомни кога е разлайвала кучетата!

ЛАЗАР. Ти ни омръзна с тия кучета бе, Гавриле! Че ако трябва да говорим по мъжки, а тука все мъже сме се събрали, ти какво си въобразяваш! Мислиш, че като си окачил значка на ревера, може да си въобразяваш! Че ти ако се чукнеш по тиквата, дето никога не увира, ще видиш, че тая твоята жена не е никаква жена. Така ли е!

ВСИЧКИ. Така е!

Всички настъпват към Гаврил, Гаврил държи ножа изваден, в едната ръка ножа, в другата цветното кълбо преди.

ЛАЗАР. Че на тая твоята жена ти, ако искаш да знаеш, ние сопола си даже няма да хвърлим, а ти си запретнал тука да я подозираш, че на всичкото отгоре имаш нахалството и нож да вадиш! То спечено като турска керемиди, а ти викаш жена, и безподобна, и въртиопашка, и глупости!

ВСИЧКИ. Глупости!

ЛАЗАР. Глупости! То човек не ще да го погледне и да плюе отгоре му, а той, значи, фучи и като капак на всичко нож вади!

Гаврил завърта ножа във въздуха над главата си, но в тоя миг вратата се отваря с трясък и се явява жена му, подпретнала ризата си над коленете. Тя е настроена свирепост. Като я вижда, Гаврил тръгва, също свирепост към нея с ножа, но жената го отмества с ръка и продължава към скупчените мъже.

СОФРОНА. Вие ли няма да плюете отгоре ми? А?... И сопола си даже няма да хвърлите! Че ако аз ви покажа на вас само една кълка (*Тя подпретва ризата и показва на мъжете бедрото си.*), очите ви ще станат на ластици и ще вървите подире ми чак до Цариград!

Жената се плясва по бедрото, Гаврил туря ножа в ножницата, оставя кълбото с предишната до вълка и внезапно се въодушевява.

ГАВРИЛ. А тааака! (*Пляска с ръце.*)

СОФРОНА. Яд ги е тях, Гавриле, че ти спиш с царица, а те спят с изтърсака и като погледнеш жените им, на тях даже сврака няма да кацне!

ГАВРИЛ (*пляска с ръце*). А тааака!

СОФРОНА. Била съм безподобна и преподобна и не знам кво! Преподобна съм и ще разлайвам кучетата, както на мен ми е кеф! На! (*Тя се удря по бедрото.*) Где какво мина, всички ми козируват!

ГАВРИЛ. Ще козируват!

СОФРОНА. А нямало да плюят отгоре ми. На!

ГАВРИЛ. А така! *(Пляска с ръце.)*

СОФРОНА. Била съм въртиопашка.

ГАВРИЛ *(въодушежено)*. Въртиопашка си!

СОФРОНА. Въртиопашка съм! Зле ли ви е, като гледате? Гледате, ама ще има да вземате! Ако река, всички ви тука до бяло ще нажежа! На! *(Жената сваля полата си.)*

ГАВРИЛ *(пляска с ръце)*. А таака! Нажежи ги до бяло. Ттаака...

Двамата излизат от кръчмата, напред жената, подире ѝ Гаврил, който продължава да пляска с ръце и да вика: "А таака!"

ЛАЗАР. Иди друг път, че заставай на женска страна! И тоя ахмак, по-далече от носа си не вижда, жена му, значи, го води за носа, както си иска.

СУСО. Да ти е кеф такава хубава жена да те води за носа.

ЛАЗАР. Ако бях ахмак, щях да имам и аз хубава жена! Не сте ли забелязали, че хубавите жени все при ахмаците?

ВСИЧКИ. Забелязали сме!

ВЕЛИКО. Аз пък съм си спокоен. Моята е никаква и като я гледам, си мисля: значи, не съм ахмак. *(Кихва.)* Ами съм акаллия!

АНГЕЛ. Добре бе, Велико, но човек не ляга да спи с акъла си, ами с жена си трябва да легне! Сусо, къде отиде пак клюводървеца?

СУСО. Отишъл си е!

ВСИЧКИ. Как така!

ЛАЗАР. Сусо, ти нас за балами ли ни мислиш?

Вратата се отваря бавно, със скърцане и се затваря бавно, със скърцане. Никой не се появява на вратата. Мъжете гледат към затворената врата, навън се чуват чевръсти стъпки как поскърцват в снега. Стъпките се отдалечават.

СУСО. Не сте балами, ама и аз не съм балама. Ако настоявате, ще ви кажа всичко за клюводървеца. Тоя клюводървец...

ИСАЙ. Я слушайте!

Чуват се далечни звънчета, плазове от шейна, конско процвилване. Звънчетата, шейната и конете се приближават.

АНГЕЛ. Това е шейната на Петър Моторов. Сигурно пощенецът се връща с него.

Шейната спира внезапно, чува се силно конско цвилене. Мъжете са обърнати към вратата, чакат вратата да се отвори.

АНГЕЛ (вика). Ей, поща!

Конете продължават да цвият, вратата не се отваря. Лазар минава напред, отваря вратата, гледа през нея, обръща се назад към мъжете.

ЛАЗАР. Шейната е празна!

Конете процвилват.

ВСИЧКИ. Не може да бъде!

СУСО. Полека там с пушката, вижте да не е пълна!

Щрака желязо.

ТОРЛАК. Пълна е, само два патрона са изстреляни.

АНГЕЛ. И тоя ли е ударен в плешката?

ЛАЗАР. Не, тоя е ударен през гръбнака, гръбнака му е пречупен.

АНГЕЛ. Хайде, вдигайте, аз ще взема шубата!

Велико отива да държи вратата отворена. Мъжете внасят вътре вълка, карабината и шубата на Петър Моторов. Петелът кукурига в кошлето.

ВЕЛИКО. Лазаре, твоя петел, като видя вълк, пак се разкукурига. Сигур мисли, че е лисица.

ЛАЗАР. Намерил е кога да кукурига! Дневен петел! Нощем мълчи, денем кукурига!

Изправят вълка на четири крака до другия вълк.

ИСАЙ. Това е вече абсолютна мистификация и хипотеза, дето викаше раздавача! Двама души изчезват, два вълка сваляме и никой не може да ти обясни как изчезват хората и как вълците идват дотука!

СУСО. Може вълците да са изяли хората!

ТОРЛАК. Ако са ги изяли, кой тогава ще качи вълците в шейната?

Пауза.

АНГЕЛ. Вярно, няма да има кой да ги натовари. И борба никаква не е имало, ни конете са наранени, ни по шубата нещо има. Шубата просто си стоеше на седалката, види се, че човекът само я е отметнал и е слязъл по своя си работа. Нищо не мога да проумея!

ВЕЛИКО. Какво може тогава да се е случило?

Тръгват към вратата, само Велико остава при вълка и кихва.

ЛАЗАР. Пак същата история се повтаря! Нито Петър Моторов, нито раздавача ги има.

СУСО. А шубата в шейната ли е?

ИСАЙ. В шейната е, ей я, вижда се!

ТОРЛАК. И карабината е там.

АНГЕЛ. Остава сега само и вълк да има.

ЛАЗАР. Ами има.

ВСИЧКИ. Амииии!

ВЕЛИКО. Пак ли вълк?

ЛАЗАР. Пак!

Всички излизат навън, вътре остава само Велико.

ВЕЛИКО. Двама души отидоха през преспите и ги няма никакви! Вместо тях два вълка ще се съберат сега тука. Ни има да ти каже някой какво е станало, ни нищо. Най-добре е човек зиме да се навърта около къщата си. Дето викаше баща ми едно време: зиме си стой вкъщи, каквото те търси, вкъщи да те намери!

Отвън се чуват гласове.

ЛАЗАР. Отсам, отсам дай!

ИСАЙ. Чакай, че коня ми ухапа ръкава. Аз мислех, че само другия кон хапе, а то и тоя хапе! Тууу, да се не види, отиде ми целият ръкав!

ТОРЛАК. Остави ръкава и не се навирай под муцуната на коня, ами мини от другата страна!

АНГЕЛ. Исусе, тегли го за опашката, няма как да го подхвана оттука.

Всички се почесват по вратовете, давайки си вид, че размишляват. Исай мери колко е дълъг вълкът.

ИСАЙ. И тоя вълк е дълъг пет стъпки и више.

СУСО. Сигурно е единак.

ЛАЗАР. Не ми изглежда да е единак, това е вълк от glutница. Тая сутрин в Керкезката гора видях пъртината на glutницата.

ТОРЛАК. Тогава и Петър Моторов, и раздавачът са изядени от глутницата.

АНГЕЛ. Сетих се! Те не са изядени! Турям бас един бакър вино, че не са изядени. Те са на Комитовото ханче.

ЛАЗАР. Не е възможно да са на Комитовото ханче. Откъде тогава ще ни изпрацат тия вълци?

АНГЕЛ. На ханчето са. Петър Моторов се е запил там, на него много му харесва ханджийката. Лани конете му едно денонощие стояха вързани пред ханчето, сега у нас навсякъде е пълно с воденици и леща-ханчета, та може навсякъде да пропаднеш.

ЛАЗАР. Това е било лани, помня и аз, но лани нямаше вълци, а имаше певица на ханчето. Дето вика Исай, това е чиста мистификация.

АНГЕЛ. Никаква мистификация не е. Хващам се на бас, че за час ще изясня цялата работа. Ето, аз турям един бакър вино.

Ангел поставя върху тезгяха бакър вино.

ВЕЛИКО. А хвани се на бас, Лазаре! (*Кихва.*)

ЛАЗАР. Ще се хвана!

Ангел и Лазар турят бас.

АНГЕЛ. Ако загубя, аз плащам виното. Ако спечеля, ти плащаш.

ИСАЙ. Ние сме свидетели, че е така. Който спечели, ще пие виното заедно със свидетелите.

Ангел облича шубата, взема карабината, вкарва един патрон в цевта.

АНГЕЛ. Хайде, момчета!

СУСО. Добър път, Ангеле, и гледай да не се бавиш!

АНГЕЛ. Няма да се бавя, не бойте се! (*Излиза.*)

Всички отиват при вратата, която стои отворена. Чува се конско цвилене, скърцане на плазове, звънчетата почват да пеят равномерно. Отминаващата шейна, постепенно заглъхва.

ТОРЛАК. Ония сн живеят живота в Комитовото ханче, ядат и пият, а ние тука само се звериме при тия два вълка. Наспроти мене работата ще излезе, както я каза Ангел.

СУСО. Наспроти мене, ако ме питаш, няма да е така. Помни ми думата, че няма да е така.

ИСАЙ. Времето ще покаже.

ВЕЛИКО (*кихва.*) Ей, що не вземеме да внесем печката, ами стоим тука и мръзнем. Гаврил лудия поломи всичко и си замина със своята въртиопашка и със значката, а ние стоиме тука и мръзнем!

ЛАЗАР. Вярно, че мръзнем, а не се сещаме за печката. Хайде да я внесеме!

Всички излизат, за да внесат печката. Подире им вратата се затваря с гръмко скърцане. Стреснатият петел кукурига.

ТРЕТА КАРТИНА

Петимата внасят печката и кюнците. Сглобяват кюнците.

ЛАЗАР. Исусе, ти си хващал циганка, запали печката, че да ни гори огъня.

СУСО. Огън аз от всяко положение ще запала, ами я отместете малко вълците, щото ще вземат да се затоплят.

Лазар и Велико отместват вълците. Торлак отново отива напред, да дочете своето анонимно писмо, като клати глава и цъка с език, а Исай почва да решава, кръстословица.

ЛАЗАР. Остави твоите кръстословици, Исае, гледай как да решиме тая кръстословица с вълците. Ти си знаеш своята, забил си нос в тая пуста кръстословица и нищо повече не те интересува.

ИСАЙ. А защо не? Нали човек трябва да се учи непрестанно и да се усъвършенствува, ако не иска да остане цял живот прост.

СУСО. Не само да се усъвършенствува, но и да се отрака.

ТОРЛАК. То един живот няма да му стигне!

ИСАЙ. Не стига, разбира се, ако човек сам не се напъне! Вие говорите не знам какво и що, а като ви попитам за някой водоравен или отвесен въпрос, не можете да ми отговорите. Не може да еедиме ние прости, както е било от памтивека, и само да мааме с мотиките или да сечеме гора по браницата. Я идете в града да видите какво е! Где какво надникнеш по канцелариите, ще видиш, че чиновниците ни маат, ни нищо, ами всеки седи, значи, забил нос в кръстословица. Че ние нали от учените хора трябва да вземем пример, няма да вземем пример от простите! Въобще, кога човек се рови в. кръстословиците, все ще научи по някоя нова дума, те думите така се пренасят. Едно време християнството са го пренесли калугерите, кучешката бълха е пренесена от кучето, защото е домашно животно. Бълхата постепенно се е опитомила покрай кучето и тя е станала домашно животно. То така си върви!

ЛАЗАР. Много нова дума надойде.

ВЕЛИКО. Аз не знам дали тия думи не носят грипа. Всичко почна да се разпространява, както си иска.

ИСАЙ. То е, защото времето го иска. Кой сега от нас казва пиле? Никой не казва пиле, ами всички викаме бройлер.

ЛАЗАР. Викаме бройлер, но бройлера не е пиле. То е шушумига. Ако моя петел беше бройлер, никога нямаше да ми вкара лисица в капана. Пък моя петел е от старовремските, седем лисици досега е вкарал в капана, кога рече да кукурига, цялата Керкезка гора го чува. Кукурига като флигорна.

Лазар отива до кошлето, почуква по капака, петелът отвътре почва да кукурига, сякаш свири на флигорна.

ЛАЗАР. Бройлер никога не може така да кукурига?

СУСО. Дървата в печката пицят и правят мехури, изглежда, че някъде говорят за нас.

ВЕЛИКО. Говорят ония на ханчето. Те ядат и пият там и си приказват как ли се звериме ние на вълците и на Сусовия клюводървец.

ЛАЗАР. А, като рече клюводървец, та се подсетих. Какво стана с клюводървеца?

СУСО. Отиде си!

ЛАЗАР. Добре де, ние това го видяхме всичките, ама ти нещо ни правиш на балами!

СУСО. Не ви правя на балами. От една страна, ако не ви кажа като как точно е работата, ще речете: той ни прави на балами. Ако ви кажа като как точно е работата, пак ще речете: той ни прави на балами. Ни така иде, ни така!

ИСАЙ. Ти кажи, па наша работа е да решиме така ли е, или не е така!

СУСО. Тоя клюводървец го задигна тенец. Нали видяхте как вратата се отваря и се затваря, а никой не влиза при нас. Това го прави тенеца.

ЛАЗАР. Кой тенец?

СУСО. Не знам и аз кой тенец! Миналата седмица детето ме завърнка да му хвана клюводървец, аз турих капан и хванах клюводървец. Направих му кафез, турих го в кафеза и той почна да вика: "Крррр! По едно време, привечер беше това, гледам, че на прозореца някой почуква. Стъклото заледено, по стъклата папрат и палми изрисувани, една Богородица корми риба, друга Богородица кара велосипед и имаше изрисуван и един свети четиридесети мъченик. Жената турила двадесет и един лакът за черга в разбоя, тъче в разбоя и ми вика: "Иди виж вънка кой чука на прозореца, то оттука се не внди." Излизам навънка, няма никого, че и в снега няма никаква диря, а на стъклото се чука.

ВСИЧКИ. Тц, тц, тц...

СУСО. Никой няма, казвам на жената, а тя рече: Така ни се е счуло. Клюводървеца се умълча, отидох да нагледам добитъка и тогава видях, че през двора върви мойто кошле, пълно със сено. Влезе кошлето при добитъка, изсипа се в яслите и пак излезе навън. Аз подире му, кошлето се спря на земята, стоя и се трещя насреща му, по това време брадвата се обади на дървника. Сече сама дърва и ги цепи. Тогава изведнъж си рекох: Това е тенец! - и почнах да пренасям дървата вкъщи, а тенеца продължи да цепи. Една каруца дърва насече, не можах всичко да пренеса.

ВЕЛИКО. Брей, мааму стара!

ТОРЛАК. Така, така! (*Сгъва писмото.*) Това може да стане!

ИСАЙ. Не ми е за вярване!

ЛАЗАР. За тенец съм чувал, но то е било едно време. Къде ти тенец сега, хората станаха по гяволи от тенеца.

ТОРЛАК. Защо да е гявол, той просто си работи! После в нашия торлашки край ние още не сме напреднали дотолкоз, че тук и там да не се срещне тенец и да не е останало по нещо от старовремското, както по някоя воденица остана и още работи.

СУСО. Работи, и то как работи, цяла каруца дърва насече! Вечерта си лягаме с жената, аз си мълча, нищо не й казвам. По едно време в просъница чувам, че вратата се отваря и се затваря със скърцане. Надигнах се, никой няма в стаята. Месечина грее, в стаята светло, а човек се не види. Клюводървецът се обади от кафеза и щом млъкна, разбоя почна сам да работи. "Туп-туп, туп-туп..." Совалката тича напред и назад, бърдото бие равномерно. Жената се събуди, какво става, попита, и аз, какво да правя, разказах й каква е работата. Тенеца обича варен кукуруз, рече жената и стана, та сипа една паница варен кукуруз. Остави паницата до разбоя, разбойт млъкна, гледаме ние с жената дали тенеца ще яде кукуруз, добре ама той не яде. Вратата се отвори, бая време постоя отворена и пак се затвори. Гледаме с жената ние едно кокоше перо, върви из стаята, стигна до разбоя и влезе в совалката. Той ходил да вземе кокоше перо за совалката, щото старото перо било похабено. Цял ден се чудя, вика жената, що не върви совалката, а то било от кокошето перо. Не можах да се сетя цял ден, а тенеца се сети... Цяла нощ той тка в разбоя и за три нощи изтъка чергата.

ВЕЛИКО. Тогава това е било женски тенец.

СУСО. И аз помислих, че е женски тенец, ама изглежда, че не е женски, ами е мъжки, щото върти яко бравата и кога наваля дебелия сняг, тури сенарска ритла на покрива и се качи да сваля снега, щото можеше да изпотроши керемидите. Жена не може да се качи на покрива, а мъж може. Забелязах, че когато детето изнася навън клюводървеца, и тенеца също излиза. Може би обича клюводървци!

ИСАЙ. Възможно е да има някаква връзка между тенеца и клюводървеца. Аз съм чувал, че тенец може да се примамва и със сойка.

ТОРЛАК. Може и със сойка, може и с клюводървец...

ЛАЗАР. Да, ама всичко това е било едно време. Къде ти тенци днес! Като погледнеш, война мина, сега телевизия, къде ще оцелее тенец!

СУСО. Казвам ви истината. Докато тъчеше чергата, аз с едно ухо спя, с другото ухо слушам, да не би тенеца да закачи жената. Подпитвам я не я ли закача нещо, тя ми каза, че не я закача.

ВЕЛИКО. Жена, и да я закачи нещо, няма да ти признае.

СУСО. Не я закача, нали цяла нощ тупа в разбоя. Като изтъка чергата, викам си, аз твоя тенец ще го подмамня с клюводървеца в кръчмата и ще го почерпя една ракия. Види ми се отракан.

ИСАЙ. Толкова работа, ти е свършил, заслужава ракията. Само че това са бабини деветини, ти ги разправяй на децата.

ЛАЗАР. И аз казвам, че са бабини деветини.

ВЕЛИКО. Не са. Аз съм тук от самото начало, ключодървецът пи ракия и си отиде. Значи, нещо взема и го отнася със себе си.

ИСАЙ. Старовремски работи, Велико!

ТОРЛАК (*въодушевено*). Ти не вярваш?

ИСАЙ. Не вярвам!

ТОРЛАК. Никой ли тука не вярва?

СУСО. Аз вярвам, видял съм го с очите си.

ЛАЗАР. Ако и ние видим, може да повярваме.

ТОРЛАК. Вие не вярвате и казвате, че било старовремски работи, от едно време било. Един ден и ние ще измреме, и за нас ще кажат, че сме били старовремски работи, че някога сме били, пък ние не сме. Ако ви покажа това писмо, какво ще кажете на това писмо?

Показва на всички писмото.

ИСАЙ. Анонимно писмо, защо трябва да вярваме на анонимно писмо?

ТОРЛАК. Анонимно е, и не е анонимно. И ще ви кажа защо не е. Вие всички познавате моя роднина, Торлака, дето се помина лани, бог да го прости!

ЛАЗАР. Познавам го, съседни бяхме с него.

ТОРЛАК. И сте чували сигурно, че стана тенец, прескочи го котката на Ойчи и стана.

СУСО. Дочувахме.

ТОРЛАК. Той, преди да умре, беше голям мераклия да се научи да кара колело. Научих го на мойто колело, не го качваше от педал, ама се научи да пази равновесие и умря.

ВЕЛИКО. Тъй му било писано.

ТОРЛАК. Умря, сиромашът Торлак, стана тенец и се научи нощем да взема колелото. Цяла нощ блъска с колелото, не го знам къде обикаля, по петляно време го върне, спиците изпокъсани, гумите пукнати, на два пъти и капла изкривяваше. Аз седя вкъщи, по цял ден лепя гуми, тъкмо го потегна криво-ляво, той пак го задигне и пак го връща със спукани гуми. Заключвах го в мазето, ама нали сме роднини, той знае къде крия ключа, отключва и взема колелото. По едно време отивам при жена му, питам я дали не

е забелязала нещо, тя помисли, помисли и рече: Забелязала съм! Какво си от забелязала? Ами стана тенец! И какво прави! Сега препокрива кошарата, преди да умре, се канеше да я препокрива, но не му стигна времето. Добре, викам де, нека препокрива, но защо ми задига колелото, че и часовника будилник бе взел? Не знам, рече жената. Много му бях обиден, а сега, като ми е написал това анонимно писмо, вече не съм му обиден. И даже напротив!

ИСАЙ. Мигар писмо е написал!

Всички се скупчват около Торлак, Исай взема писмото, преобръща го чете наум, клати глава.

ИСАЙ. Това писмо всъщност не се отнася до тебе, Торлак, нито само до другите торлаци от фамилията ви. Както го гледам, то се отнася въобще до всички ни, а бих казал, че не само до всички ни тука, ами и до калугера в манастира, до жителите на най-близкия град и другите градове, до всички.

ВСИЧКИ. Чети, чети!

ИСАЙ *(чете)*. "Здравейте, братя торлаци, намерих най-после и аз малко време да се обадя, щото ние си мислиме, че всичката работа сме свършили, обаче, като се извърнем, та измреме и ни прескочи котката на Ойчи, изведнъж ни стана ясно като две и две четири, че нищо не сме свършили и че един човешки живот за нищо не стига. Лозето ми остана нериголвано, него ще риголвам през зимата, за да измръзне земята, да стане по-пръхкава, а и плевелът в нея да измръзне, щото майката земя, братя торлаци, с еднаква любов и плевела, и лозовата пръчка прегръща, на всичко дава живот, не е тя като нас, хората - на лозовата пръчка да бъде майка, на плевела - мащеха... Тъга никаква не усещам, става ми само тъжно, кога видя момчето на Татаровите, дето се удави в реката. *(Спира да чете.)* Лазаре, виж, това е за вас, ти падаш малко нещо роднина с Татаровите!

ЛАЗАР *(чете)*. Момчето още не е заминало в отвъдното, седи все в края на Керкезката гора, в сечините или сред новото бранище, все дялка и прави кокили, кои от кои поголеми, и щом ме види, ме пита: "Чичо, ако с тия, кокили прегазя реката, нали няма да се удавя?" - и аз му викам, че няма да се удави и че ако иска, мога да го превода за ръка по моста, но момчето се бои от моста, продължава да прави кокили, чака да събере кураж да прегазя с тях реката и да влезе в селцето да види какво правят роднините му. Като ходех в града да търся, фурнир, веднъж му донесох шарена топка, да си играе с нея. "Не мога, чичо, да си играя с топката, рече ми момчето на Татаровите, зает съм, нали виждаш, че правя кокили да прегазя с тях реката и да ида при нашите да ги видя живи ли са и здрави. Дай на другите деца топката да си играят с нея, я каква шарена е." Та я занесох аз топката на малките ни торлачета, нека играят с нея, като играят те, все едно че и момчето на Татаровите играе... Тука писмото ми се малко размазва, то е, щото сълза капна върху хартията, жалост ме налегна за момчето, като го гледам как прави кокили и ги трупа един връз друг, цяла планина вече е натрупало. *(Спира да чете, отпуска ръката с писмото надолу.)*

С много смях и врява деца преминават в дъното, като играят с огромна шарена топка. Топката със светлината си и смехът на децата изпълват цялата сцена. Сусо отива при децата, връща се назад към Лазар, взема писмото му от ръката.

СУСО (*чете*). Иначе никаква жалост не изпитвам, нали по причина на котката останах в отсамното, ще имам време да си довърша земните работи. Пък и не съм само аз, братя, народ много, и всякакъв срещам, някои са тук само с телата си, други са тука и телом, и духом, кой крив кюнец носи под мишница, кой петролен фенер със счупено ветроупорно шише, обикаля и търси да намери ново ветроупорно шише, кой мотика носи за клепане при ковача, кой чувал с мливо за воденицата или отива на маслобойната за кюспе - всички са заети със своите забележителни грижи. На два пъти старовремски царе минаваха край нас, прах вдигаха, святкат с оръжие, довършваха старовремски войни помежду си и ни миг време нямаха да забележат, че всичките им войски отдавна са заминали в отвъдните светове. И един дервиш също имаме, и друг един, той не е дервиш, но се върги като дервиш и все се бие по бедрата отчаяно и все повтаря: "Как така?" Много пари и много имущество имал и кога тръгнал на път, се оказва изведнъж, че тръгва гол като пушка. Цял живот ние трупаме, братя торлаци, и си мислим, че ще вдигнем всичко на гръб и ще го отнесем с нас си в отвъдните светове, а то тъкмо обратното излиза: гол, ама досущ като пушка гол влетяваш ти, братя! (*Спира да чете*.) Дааа!

ВЕЛИКО. Тъй е тя! (*Взема писмото, чете*.) Не знам, братя, още колко време ще остана тука и дали ще мога да привърша всичките си работи, но чувам, че в село се записват за екскурзия до пещерата "Магура" и до Цариград, никога не съм пътувал из другите земи, само дето съм ходил до сръбското село Йовановац да купуваме кози оттам, човек нали все отлага, толкова много екскурзии имаше, не се записах за нито една, но ми се ще сега, ако наистина се запишете вие, да вземете и мене да ме запишете, та докато духом съм още в отсамното, да ида и аз до Цариград, да видя църквата "Света София" и Султан Селимовата джамия - ако е в Цариград, а ако Султан Селимовата джамия е в друг град, тогава само "Света София" да видя и Босфора. Та ви моля да проверите като как стои работата с тая екскурзия и да проверите може: ако може - може, па ако не може - не може! Кое не може, и цар го не яде, и е ясно то като две и две четири! Обсъждахме тука веднъж дали не можеме да се качим между буферите на влака и да идеме да видим морето, но дервишът каза, че не можеме да видим морето, щото сме били нещо подобно на агрегатно състояние. Ни дервишът знае какво е то, ни ние, а че сме агрегатно състояние, си личи, и иначе не може да бъде. (*Спира да чете*.) В това село Йовановац заедно купувахме кози, виж как помни, че сме ходили, а аз вече бях забравил. В това село Йовановац всички жени псуват наравно с мъжете.

ТОРЛАК (*чете*). Аз, братя, като станах тенец, веднага излязох от себе си, поклоних се ниско на себе си и рекох: прощавай, човеко, че те изоставям, че не искам да ида заедно с тебе в отвъдното, ами оставам в отсамното! Те има време да се иде в отвъдното, това няма да ни избяга. И като се поклоних аз, застанах на стража до себе си, всички вие минахте един по един и застанахте на стража пред е мене (*Всички се нареждат, сякаш на стража край четящия писмото*.), после с наведени глави изпратихме Торлака, всеки стиснал капата си в ръка (*Всички свалят шапки*.), а когато пристигнахме, откъснах цвете (*Всички се навеждат да откъснат по едно цвете*.), за да го положа при Торлака, преди да го спуснат в земята. Пчела бе кацнала на цветето, щом го откъснах, пчелата хвъркна от него. (*Всички гледат накъде отлита пчелата*.) Положих цветето, най-близките ми хора се разплакаха, а аз продължавам да стоя на стража край себе си и видях аз, братя торлаци, тогава, че за никаква скръб няма място, а само за почуда и изненада, защото земята прегърна с любов Торлака, както с любов прегръща посятата в нея семка - или както с любов маймунката си прегръща маймунчето.

Всички застават неподвижно, вие виелицата навън, вратата се отваря и се затваря, скърцайки неистово, отдалеко се дочуват конски звънчета, с писък преминават децата, отподире им се търкулва огромната шарена топка, сякаш ги гони по петите, мъжете се скупчват, направили няколко крачки към търкулналата се подир децата шарена топка, плазове на шейна скърцат по снега, пръхтене и цвилене на коне; целият този шум нараства, всеки миг ще се сгромоляса около скупчените мъже, и изведнъж секва, откънтявайки като удар от чинел... Лазар тръгва към вратата.

ТОРЛАК (*изкрециява*). Лазаре!

ЛАЗАР (*отваря вратата*). Една шуба, една карабина и един вълк!

ИСАЙ. Една шуба, една карабина, един вълк и с тях винаги един и същи въпрос без отговор. Торлак, Велико, Исусе, какво се вкаменихте всичките, дайте да разтоварим шейната, няма да я оставим за разтоварване в отвъдното!

Всички излизат навън. Отвън се чуват гласове.

СУСО. Мини от другата страна, гледай да те не ухапе пак коня!

ИСАЙ. Хахапа ме, майка му стара. Тоя път крачола ми отнесе.

ТОРЛАК. Внимавай! Велико, внимавай с пушката, да няма патрон в цевта.

ВЕЛИКО. Сега ще проверя. (*Щраква желязо.*) Таака. Вземете шубата.

Мъжете внасят вълка, шубата и карабината.

ИСАЙ. Лазаре, ти спечели баса.

ТОРЛАК. Още не се знае, те може да си пият на Комитово ханче и по тоя начин ни предизвикват да идем и ние при тях.

ВЕЛИКО. Тоя вълк е ударен в гърдите само с един куршум. В пушката има още два куршума, ще има май още двама души да идат.

ИСАЙ. Тая работа стана северозападна и загадъчна.

ЛАЗАР. Ще я разгадаем. Аз турих бас, аз ще отида да видя как стои работата.

СУСО. Да бяха отишли тоя път двама. Каквото и да се случи, все един ще се върне да каже. Иначе до свечеряване ще стоиме така и все ще посрещаме по един вълк.

ВЕЛИКО. Торлак, ти си се мешал повече с народ, що не идеш с Лазар?

ТОРЛАК. Защо да не ида! Ще идеме двамата. Лазар с пушката, аз ще взема бравата, нищо не може да ни излезе насреща!

ЛАЗАР. Двама ще е по-добре, друго е, кога човек има дружина.

ВЕЛИКО. Сговорна дружина планина повдига, а орташката кобила и кучетата не я ядат.

Лазар и Торлак се обличат. Лазар взема пушката, Торлак брадвата. Лазар и Торлак се сбогуват мълчаливо, засвирват с уста и излизат навън. Останалите отиват до вратата, стоят там, докато онези се качат в шейната и потеглят. Конско цвилене, звънчета, плазове - всичко това се отдалечава. Тримата се връщат назад, петелът в кошлето кукурига. На масата виждаме кафеза с кълвача.

ВЕЛИКО. Исусе, твоя клюводървец пак е дошъл. Досега го нямаше, а сега изведнъж дошъл.

СУСО. А добре дошъл!

Клюводървецът се обажда: "Крррр!"

ИСАЙ. Това е повече от загадъчно! Както е тръгнало, току-вижте, че и аз ще започна да вярвам в тенеца.

ВЕЛИКО и СУСО. Що, ти не вярваш ли?

Исай иска да отвори уста да каже нещо, но в тоя миг вратата се отваря бавно и се затваря бавно, без да влезе човек. Чуват се отдалечаващи се стъпки по снега. Исай остава с отворена, уста. Велико му затваря устата, а Сусо кляка да стъкне печката.

ЧЕТВЪРТА КАРТИНА

Мълчалива картина. В нея ще подсилим звуците, за да чуваме как Велико се разхожда от прозореца до печката и дъските скърцат под нозете му, как печката бумти и топлият въздух свисти в кюнците; как вие виелищата навън; петелът ще се обажда от време на време, сякаш свири на флигорна, кълвачът ще му отговаря от кафеза; вратата се отваря и затваря бавно, без никой да влезе при мъжете. Тримата си наливат вино от бакъра, вдигат чашиите и пият мълчаливо; тревожен кучешки лай, крякане на кокошки, гъше подвикване; чуват се звънчетата от шейната, тримата мъже отиват към вратата.

Конете цвелят, приближават, спират пред вратата. Тримата излизат мълчаливо и влизат, като носят два вълка, карабината и шубата на Петър Моторов. Нарезждат двата вълка при останалите. Велико се прекръства.

ВЕЛИКО. Картината стана съвсем ясна: те или гуляят на ханчето, или ги изяждат вълците, или пък е работа на тенец.

СУСО. Как тогава е ясна, като казваш или, или, или?

ВЕЛИКО. Така де, ясно е, значи: или-или?

ИСАЙ. Ясно е само едно, че още един човек трябва да иде. И за да ни е спокойна съвестта и да не се травмизираме, най-добре е да хвърлиме жребие. Комуто се падне, той ще тръгне с шейната.

ВЕЛИКО. Като погледнеш, с жребие май ще е най-добре.

ИСАЙ. Дайте да пишем, ей сега ще напишем три листчета и кой има по-голяма капа, да си даде капата.

СУСО. Моята май че е най-голяма, в казармата носех най-голям номер фуражка, щото, като погледнеш, то и главата ми е бая големшка.

Сусо подава шапката си, Исай туря три листчетата шапката. Исай поднася шапката на Сусо.

ИСАЙ. Тегли да видим късмета ти!

СУСО. Аз си дадох шапката, защо аз първи да тегля! Тегли ти, да видим твоя късмет!

ИСАЙ. Защо аз! Аз пък, писах късметите! Велико ни шапка даде, ни късметите писа, нека Велико тегли пръв!

ВЕЛИКО. Добре. *(Кихва и се прекръства, изважда листче).*

ИСАЙ. Какво пише?

Велико гледа листчето, гледа Исай и Сусо, без да отговори. Сусо поглежда през рамото му, взема листчето и прочита.

СУСО. Тука пише: Да иде!

ИСАЙ. Тогава другите листчета няма защо да теглиме. (*Хвърля листчетата в печката.*)

Кълвачът се обажда с "Крррр!" от кафеза, всички се обръщат към кълвача. Велико облича шубата на Петър Моторов, другите му помагат, закопчават шубата, вдигат яката ѝ, подават му карабината.

СУСО. На добър път, Велико, и си увивай хубаво нозете. Кога човек се вози на шейна, най-бързо му изстиват нозете.

ИСАЙ. Ако вятърът е северозападен, седни малко ребром, да не те бие снега право в очите. Ако вълци излязат, шибай конете с камшика, конете на Петър Моторов са като хали, никакъв вълк не може да ги настигне. Въобще кураж и горе главата!

СУСО. Дано ти, Велико, я разбереш работата как стои точно. Както виждаш, ние тука само се почесваме по вратовете и нищо не можеме да решиме, дали е така, или е така.

ВЕЛИКО. То е така или.така, две положения няма. Кое го аз разбира и видя, така и ще бъде.

ИСАЙ. И да не те е страх!

ВЕЛИКО. Как ще ме е страх! Сума народ отиде и не се върна, ако и аз не се върна, ще бъда, значи, при народа, обаче аз ще се върна, защото ще взема Гавриловото кълбо, ще тегля тънка нишка отподире си и каквото и да се случи, ще се върна по нишката. Довиждане!

СУСО, ИСАЙ. Довиждане, довиждане!

Велико излиза, размотавайки кълбото, чува се как конете с шейната се отдалечават.

ИСАЙ. Добре го измисли с преждата... Да вземем да понаредим малко тия вълци, малко да поразтребиме, тука няма къде човек да се обърне!

Сусо и Исай започват да разместват масите и да нареждат вълците. Чува се само воят на виелищата отвън.

ПЕТА КАРТИНА

Сусо и Исай нареждат вълците. Сусо кляка пред печката, за да я разпали отново. Исай сяда пред своята кръстословица.

ИСАЙ. Водоравно... тааака, тука излиза. Отвесно... тааака, тука не излиза.

СУСО. Пак ли се хвана с твойта пемперуга?

ИСАЙ. В кръстословиците понякога турят такива главоблъсканици, че цяла седмица може да се напругаш и нищо да не измислиш. Понякога лежа нощем, Исусе, и си мисля, че кръстословицата е като живота. То и животът е сложен, но ако погледнеш, кръстословицата е също сложна, и тя като живота е само от въпросителни.

СУСО. Мъре и животът, тая жена, не е много прост! Глей как цял живот се мотаме тука като пилета в кълчища и въобще, дето викаш ти, нищо не можеме да разберем за тия вълци и как хората се стървят един по един, като почнеш от Петър Моторов и свършиш с Торлака, а вярвам, че и Велико ще се разстърви някъде по пътя!

ИСАЙ. На края ще разберем ние каква е работата, а една кръстословица може да я разбереш чак когато ѝ публикуват отговора в следващия брой.

СУСО. Не знам дали ще я разберем! Аз например се дивих така сума време, докато разбера тая работа с тенеца. Сега, като я знам, ми е спокойно, а като не я знаех, бях като на тръни.

ИСАЙ. С всичко е така и ще знаеш от мене, че на тоя свят няма нищо неразгадано, само че време трябва да мине. Ей тая работа например с вълците, колкото и да е загадъчна, ще мине време, ще се разясни и няма да бъде вече загадъчна. А сега като гледаш, съвсем загадъчно изглежда и може да се травмиши.

СУСО. Загадъчна е! Аз не знам какво е загадъчно, ама е загадъчно.

ИСАЙ. Загадъчно е тогава, когато нещо те вижда тебе целият, а ти на това нещо виждаш само окото му. И Петър Моторов, и другите се разстървиха, дето викаш ти, както се стърви жито от каруца, те я знаят цялата работа как точно е станала, а на тая работа ние ѝ виждаме само окото. Аз не вярвам и Велико да я разгадае с неговия хремав нос и с преждата и тъй както върви работата, май и един от нас ще трябва да ходи с шейната.

СУСО. Натам отива работата.

ИСАЙ. Исусе, що не идеш ти, ако нещо се случи, имаш си тенец, имаш кой да ти върши черната работа. Ако аз имах тенец да ми решава кръстословици и вместо мене да дава отговор на всички въпроси, хич и не щях да се замислям, ами още с първата шейна щях да отида.

СУСО. Защо аз да ида, а не ти?

ИСАЙ. Така може да се пазарим, колкото искаме, а конете всеки момент ще дойдат.

СУСО. Тогава да теглиме жребие. Велико отиде с жребие.

ИСАЙ. Ако настояваш, ще теглиме жребие.

СУСО. Не настоявам, но така мисля.

ИСАЙ. Щом е така, дай си капата, абракадабра, аз ще напиша късметите.

Сусо сваля шапката, Исай пише две листчета и ги туря в шапката. Разклаща я с думите "Абракадабра! Абракадабра!", върти я пред очите на Сусо, спира и го подканя да тегли листче. Сусо се колебае, бръква в шапката, изтегля едно листче, но не го разтваря. да го прочете, ами го стиска в юмрука си....

ИСАЙ. Отвори го да видим какво пише!

Пауза.

Клюводървецът се обажда от кафеза: "Кррррр!"

СУСО. Да го отворя ли, да не го ли отворя!

Пауза.

ИСАЙ. Нали затова се тегли късмет, да видиш какво пише на него.

Пауза.

СУСО. Не ща!

Клюводървецът се обажда: "Кррррр!"

ИСАЙ. Е, как няма да щеш!

Пауза.

СУСО. Ще го изям!

ИСАЙ. Луд ли си?

Пауза.

Кълвачът се обажда: "Кррррр!"

СУСО. Свикнал съм да си изяждам късмета. (*Изяжда листчето.*)

ИСАЙ. Така не може!

СУСО. Как да не може. Ти нали изгори другите късмети, когато пратихме Велико с шейната?

ИСАЙ. Но той вече беше изтеглил своя жребий, връщане назад нямаше.

СУСО. Нали има още едно листче в капата, изтегли го. Ако пише на него: "Да иде!" - значи, ти ще идеш. Ако пише на него: "Да не иде" - значи, аз ще отида тогава.

Пауза.

Кълвачът се обажда: "Крррр!"

СУСО. Прочети, прочети!

ИСАЙ. Не съм съгласен така!

СУСО. Защо да не си съгласен! Ако на твоето листче пише да не идеш, аз ще ида. Дай да видиме какво пише!

Изважда листчето от шапката, разгръща го, прочита и оставя листчето на масата пред Исай.

СУСО. Ще го четеш ли?

ИСАЙ. Откъде разбра, че на мене ще се падне да ида?

СУСО. Знаех си!

ИСАЙ. Ти си ме шпионирал, кога писах!

СУСО. Не съм те шпионирал, Исае. Викам си, щом Исай говори толкова много за кръстословици, то той изглежда, че и късметите ги прави като кръстословици. Кога изгори другите листчета, се подсетих изведнъж, че на всичките си писал: "Да иде!". Щом Велико изтегли своето листче, ти изгори другите две. Ако не са били и трите еднакви, защо ще гориш останалите? Тъй направи сега и с двете листчета, като и на двете писа: "Да иде!"

Пауза.

СУСО. Така ли е?

ИСАЙ. Така е, но не си прав!

СУСО. Не съм прав, но е така!

Исай става, обикаля около вълците, глади ги по гърбовете, застава пред тях.

ИСАЙ. Исусе Христе, разбира се, че аз ще ида, и ще те моля да ми простиш. Човек, колкото и да е благороден, когато е пред неизвестност, гледа, ако може, другите да идат вместо него, т.е. другите да станат по-благородни. Тъй че аз ще ида сега, но ще те моля, ако нещо се случи и не се върна, то да се качиш на шейната и да дойдеш на помощ!

СУСО. Разбира се, че ще дойда! Мочта е най-лесна, дето викаш, на мене има кой да ми върши черната работа, да сече дърва, да тури сено на добитъка, че и снега да разрине с лопатата, за да може жената да иде за вода до кладенеца!

Чува се шейната, цвиленето на конете, шейната спира. Двамата излизат навън и внасят следващия вълк заедно с шубата и карабината на Петър Моторов. Петелът от кошето кукурига, кълвачът и той се обажда от кафеза. Исай проверява има ли патрон в пушката и започва да облича шубата. Сусо му помага, като през цялото време си подсвирква с уста.

Вратата се отваря и вътре нахлуват петима музиканти, отрупани със сняг: Кларинет, Флигорна, Бас, Тъпан и Барабан. Човекът с тъпана и самият тъпан са в червено, той застава сред вълците, едва-едва удря тъпана и под неговите удари всички вълци стават червени.

ФЛИГОРНАТА. Добър ден на всички ви! Едва се добрахме дотука, цял ден газихме из преспите, къде до пояс, къде до гърди затъвахме, та едва ги изгазихме.

ВСИЧКИ. Едва.

ФЛИГОРНАТА. Това се казва зима!

СУСО. Зима е, разбира се. През зимата преспи и вълци, колкото щеш.

ФЛИГОРНАТА. Щом и тук, в кръчмата, ги има, значи много ги има. Вие за тия вълци ще вземете барем дващест кубика чам от горското стопанство! Със стрихинин ли ги тровите, или ги трепете?

ИСАЙ. Трепеме ги. Ако сте мераклии, елате с мене да видите!

ФЛИГОРНАТА. Ние не сме по тази част!

МУЗИКАНТИТЕ. Не сме!

ФЛИГОРНАТА. Ние сме по свиренето, тръгнали сме да свирим на сватба. И капаро сме взели, но ни сполетя несполука, помина се нашият човек с тъпана. (Сочи човека с тъпана, който продължава да удря тихо и стои сред пламтящите червени вълци.) Но, от друга страна пък, ни сполетя късмет, прерипна го котка, та стана тенец. Едва кандиса да дойде с нас да отсвириме сватбата. Толкова е нанагорно, кога някой от нас умре, че просто няма с кой да бъде заместен!

ВСИЧКИ МУЗИКАНТИ. Да, да!

ФЛИГОРНАТА. Спри го, Славейко, тоя тъпан, всичките вълци подпали с него, ще изпоплашиш тука хората!

Човекът с тъпана удря рязко чинела, вълците посивяват, той остава само да се червенеет заедно с червения тъпан.

ИСАЙ. Щом сте тръгнали на сватба, качете се заедно с мене в шейната, да не блъскате пеша из пъртините, малко ще ви повозя. Ето Велико и една нишка от преждата ни е оставил, та като се държиме за нишката, никак няма да изгубиме пътя през преспите и ние няма да се изгубиме!

ФЛИГОРНАТА. Ако ни повозиш, голямо добро ще ни направиш, и с добра дума ще те споменаваме!

МУЗИКАНТИТЕ. Голямо добро!

ИСАЙ. Ами качвайте се, конете чакат отвън!

ФЛИГОРНАТА. Айдете да се качваме, че я кое време стана, няма да можем да вземем сватовете!

МУЗИКАНТИТЕ. Айдете!

ИСАЙ (*към Сусо*). Ха, хааа! Късмет извадих!

Музикантите излизат навън, Исай и Сусо се сбогуват, като се прегръщат три пъти. Исай излиза. Чува се: "Дий!", конете пръхтят, зазвънтят звънчетата, Сусо се ослушва, докато звуците навън стихват. Оглежда се, вижда, че кълвачът го няма на масата.

СУСО. Моя клюводървец пак си отиде. Исай искаше да ме надхитри, ама не можа, щото нещо ми нашепна на ухото: Внимание, Исусе! И аз внимавах! Не можа да ме надхитри, но извади късмет. С тая духова музика и с тоя тенец той ще иде накрай света и ще се върне, без нищо да му се случи. Друго е, кога тръгнеш с дружина, друго е, кога сам тръгнеш. Шест души, два коня, пушка - нищо не може да излезе насреща ти, какво остава, ако излезе един вълк. С голи ръце ще го удушат! Да, да! Сега си мисля за другите, че до един са ги изяли вълците!, Само едно не мога да си обясня: ако вълците са изяли хората, кой тогава ги товари в шейната? Ето нещо, на което не мога да отговоря! Вълците около мене, и те мълчат, нищо не казват. Този убит, този също, този пък е съсечен с брадва, Торлак, значи, го е сякал с брадвата, а ония натам също стреляни с пушка. И те натоварени в шейната, и пушката натоварена, и шубата - просто да ти се пръсне мозъка, ако почнеш да мислиш как е станало всичко! А ако пък още един вълк докара шейната, това ептен ще ме предизвика, ще си плюя и аз в пазвата и ще ида да видя каква е точно работата. Да идеш - страх те е, да не идеш - все те гложде какво е станало, не те оставя мирно на едно място. Ако на Торлак роднината му се случи там, той ще научи всичко и ще го напише в някое анонимно писмо, но кой го знае на чий склад тропа сега за фурнир или пък търси как да се вреди за тая пуста екскурзия до Цариград. Нали е ходил по чужди земи, купувал е кози от Йовановац, за какво му трябва да ходи по чуждите земи? Чуждите земи, и те като нашите! Земи! И там вълци, и там лисици, и там сняг, нали четохме вестниците! Хората, изглежда, така са направени, че непрекъснато се търкалят нагоре-надолу като жироскопи. Тъй е писано, изглежда, да се търкаляме ние всички в тоя живот като жироскопи... Само че забравих да. питам Исая като какво е това жироскопи!

Чуват се звънчета. Сусо се ослушва.

СУСО. Шейната!... Шейната иде! Толкова бързо не може да бъде!... Кога отиде и кога се върна! Ето я, че и за нас вече иде! (*Излиза.*)

Здрачаване, конско цвилене, звънчета, тишина.

К Р А Й